

szervezet megalakításához is, amely saját kiadvánnyal rendelkezik, és elsősorban írók, zeneszerzők, amatőr színjátszók a tagjai.

A radikálisok közül a költő Pentti Saaritsa, valamint a prózaíró Aulikki Oksanen és Jorma Ojajarju nevét érdemes még megemlítenünk. Saaritsa és egynéhány más, kevésbé jelentős költőtársa sokat foglalkozik Latin-Amerika elnyomott népeinek problémájával. Ennek egyrészt saját költészetükben adnak hangot, másrészt a dél-amerikai spanyol lírát tolmácsolják anyanyelvükön. Oksanen és Ojajarju körülbelül azonos időszakban léptek fel. Rájuk is, Parkkinen prózájára is jellemző, hogy publicisztikai és közéleti megnyilvánulásai, állásfoglalásai ellenére sajnos még ritkán ábrázolnak igazi munkást, sokkal gyakrabban lumpenelemeket, s miután a társadalom felelőssége és az osztályharc valóságos konfliktusai műveikből csak áttételesen érezhetők, az írói szándék hitele csökken.

A „radikális fiatalok” szerepe a mai finn irodalomban gyengeségeik ellenére sem lebecsülendő. Akkor, amikor a finn irodalmat is veszélyezteti a kommersz szellem, a felszínes divatáramlatok, köztük a szex szinte uniformizáltan kötelező hangsúlyozása, melyek mind az igazi művészet és a meggyőződéses humanizmus alkotó megvalósulásának lehetőségeit gyengítik, a „radikális fiatalok” kísérlete a társadalom lelkiismeretének ébren tartására, az önmagát túlhaladott erkölcsi-etikai normák átértékelésére önmagában is figyelemre méltó. Az idő fogja megmutatni, kik azok az igazán tehetségesek közöttük, akik egyrészt képesek lesznek szélsőséges, naiv nézeteiktől megszabadulni, másrészt a haladó politikai meggyőződést, a társadalom megváltoztatásának, jobbá tételének igényét maradandó, általános érvényű irodalmi alkotásokban realizálni.

PAP ÉVA

Színház- és filmélet Finnországban

A finn színház megalakulását hosszú, kitartó küzdelem előzte meg, melyet a finnbarátok folytattak a finn nyelv elismertetéséért, a svédvel azonos rangra emeléséért, a finn nyelvű kultúra megeremtéséért. Nem volt könnyű dolga *Kaarlo Bergbom*nak és követőinek, akik a finn nyelvű színház megalapítását követelték. Hivatalos fórumokon kezdettől fogva kifogásolták színházalapítási ötletük fellengzős voltát, hangsúlyozva, hogy a finn nyelv még nincsen azon a fejlettségi fokon, amely a színházkultúra felvirágoztatásához szükséges lenne, és finn nyelvű színdarabok sincsenek. Még jóformán el sem hangzott azonban ez utóbbi vád, amikor *Pietari Hannikainen* és néhány lelkes író társa megfogadta, hogy évente félszáz színdarabot is ír, ha megnyílik a színház. S ha tervüket nem is váltották valóra, kétségtelen, hogy 1872-ben, amikor végre sor kerül a Finn Nemzeti Színház megalapítására, összesen 89 finn nyelvű színdarab állt az igazgató, Bergbom rendelkezésére, köztük *Aleksis Kivi*, a nagy finn klasszikus két mesterműve, a *Pusztai vargák* és az *Eljegyzés*. Bergbom harminchárom éven keresztül vezette a színházat, mely idő alatt számos új hazai darabot mutattak be, többek között *Aleksis Kivitől*, *Minna Canthtól*, *Robert Kijandertől* és *Gustaf von Numerstől*. Bergbom határozott céjának és feladatának a nemzeti drámairodalom felvirágoztatását tartotta, emellett azonban nagy súlyt helyezett a külföldi klasszikusok és kora kiváló drámaíróinak bemutatására, Shakespeare, Calderoni, Molière, Holberg, Goethe, Schiller, később pedig Ibsen, Hauptmann, Gorkij, Gogol és Tolsztoj műveinek színpadra vitelére is.

A bergbomi időből három nagy színész nevére emlékeznek a színházrajongók és a színháztörténet: a hazánkban is vendégszerepelt *Ida Aalberg*, a kiváló komikus *Adolf Lindfors* és a hősszerelmes *Axel Ahlberg* nevére.

A Finn Nemzeti Színház történetében Bergbom halála után újabb jelentős korszak csak 1917-tel, *Eino Kalima* igazgatóságával kezdődik. A színház műsortervének összeállításában Kalima Bergbom nyomdokait követte, a színházról alkotott felfogásában viszont félreismerhetetlenül Sztanyiszlavszkij-tanítvány volt. Shakespeare-en, Molière-en, Ibsenen és Strindbergen kívül előszeretettel vitte színre orosz, lengyel, cseh, skandináv, olasz s különösen pedig francia szerzők műveit.

Ekkorra már a Finn Nemzeti Színház mellé számos új színház is felzárkózik, az amatőr együttesekből — különösen a második világháború után — egyre-másra alakulnak állandó együttesek. Finnországban jelenleg harminc finn nyelvű, négy svéd nyelvű színház, és hat úgynevezett szabad színházi együttes működik. 1950-ben Finnország csatlakozott az UNESCO által alapított Nemzetközi Színházi Intézethez (ITI), ezután színházi kapcsolatai a külföldi országokkal észrevehetően kibővültek, gyakribbá váltak a kölcsönös vendégszereplések és a tapasztalatcsere. Az ötvenes évek egyébként is jelentős változást hozott — színre lépett egy sereg fiatal szín-darabíró, s a népszínmű jellegű zenés játékok, könnyed bohózatok lassan kiszorultak, kikoptak a színházakból. Az ekkor feltűnt új nevek, mint *Paavo Haavikko*, *Eeva-Liisa Manner*, *Veijo Meri* mind a mai napig a legkedveltebb hazai szerzők közé tartoznak.

De élnek még a klasszikusok is, s újabb meg újabb próbálkozásokra sarkallják a rendezőket. Aleksis Kivi A hét testvér című regényének színpadi változata legutóbb a fiatal tehetség, *Kalle Holmberg* újszerű, izgalmas rendezésében hökkentette meg a nézőket. Az asszonyi természet hiteles ábrázolójaként tisztelt *Hella Wuolijoki* Niska-vuori Heta című drámáját ismét másorra tűzte a Nemzeti Színház, *Teuvo Pakkala* Faúsztatók című zenés játéka, melyet két évvel ezelőtt nálunk is előadtak, több éve megszakítás nélkül, állandó telt házzal megy. *Maria Jotuni* ízes humorú, verbő komédiáját, a Papucshős nejét, nap mint nap változatlanul nagy sikerrel játsszák a Helsinkii Városi Színházban.

Ebben az évben három érdekes bemutató részesei lehettek a helsinkii színház-kedvelők. A Városi Színház egy ízig-vérig mai darabot, a *Veijo Meri* dialógusnovellájából készült Mondjad csak, Oili című művet, valamint egy klasszikusnak számító szerző, *Johannes Linnankoski* hazánkban is bestsellerként ismert Dal a tűzpiros virágról című regényének színpadi változatát mutatta be. A harmadik bemutató a Nemzeti Színház produkciója; *Daniel Katz* Amikor nagyapám átsíelt Finnországba című regényének (magyarul 1972-ben jelent meg) néhány epizódját Lisbeth Landefort alkalmazta színre.

*Veijo Meri*nek a Mondjad csak, Oili már az ötödik bemutatott darabja, regény-íróként pedig nálunk is jól ismerik. Sajátosan kesernyés humora, mondatainak többértelműsége, látszólagos összefüggéstelensége, amely azonban szigorú belső logikán alapszik, sajnos kevésbé érvényesül színpadon előadva, mint olvasva. Jól mutatja ezt a nehézséget a közönség reakciója is, amely a darabot egyértelműen komédiának jelezte. Pedig semmivel sem jobban és semmivel sem kevésbé komédia, mint akár-melyikőnk élete. Főhőse dr. Alpo Lumme, egy vegyipari kutatólaboratórium vezetője, akit hirtelen kiragadnak békés kutatógatásai közül, és megcsillantják előtte egy fényes társadalmi karrier lehetőségét. A bizonytalanság és a felsüléstől való félelem arra ösztönzi Lummet, hogy végigfusson eddigi életén, és bizonyítékokat gyűjtsön: igenis lehetőségei és képességei adva vannak a nagy karrierhez. És hajlandó elhinni, hogy egy nagy vállalat igazgatója válhat belőle, pénzt akar és hatalmat, s hogy ezért milyen árat kell majd fizetnie, azt még csak nem is sejtí. Nehéz dolga volt a rendezőnek, *Sakari Puurunennek*, s hogy nem sikerült maradéktalanul megvalósítania Merit és Meri megdöbbenően összetett jelrendszerét a színpadon, talán nem is egészen az ő hibája.

Ötletekben gazdag, változatos, fordulatos a Linnankoski-darab előadása, melynek forgatókönyvét maga a rendező, *Sakari Puurunen* állította össze, zenéjét pedig

Jorma Panula, a Sibelius Akadémia professzora szerezte. Puurunen a regény minden egyes epizódját átmentette a darabba, s hála a szellemes, ötletes, változatos rendezésnek, az előadás pergő és lendületes. A rendező ügyesen megvált Linnankoski szentimentalizmusba hajló romantikájától, a főhangsúlyt a szerelmekről, a finn Don Juan-figuráról az önmegvalósítástért vívott harcra helyezte át, s ezzel egyben — akarva vagy akaratlanul — a női főszereplő, Kyllikki szerepét is kiemelte.

Daniel Katz *Hogyan csókolnak a halak* című darabja a második világháború alatt játszódik. Észak-Finnországban Kukkus-Wilhelm halászkunyhójában lakik Benno nagyapa feleségével, menyével és unokájával. A németek közeledésének fenyegető veszélye elől menekültek északra a fővárosból. A darab kezdetén a család Benno fiát, Arjét várja haza a frontról, szabadságra. A félelem, hogy itt is utoléri őket és koncentrációs táborba viszik, s az első világháborús élményeit előszeretettel mesélő Benno vidám történetei ellentmondásukkal állandó vibrálást, hangulathullámzást teremtenek a színpadon. Heinrich Himmler finnországi látogatásának párhuzamos bemutatása egyrészt növeli a feszültséget és indokolttá teszi Bennóék rettegését, másrészt hangsúlyozott komikusságával katarzál is.

A finn színház — akár a színdarabírók, akár a rendezők vagy a színészek jóvoltából — az évek során lassanként nemzetközi elismerést vívott ki magának. Mindez elmondható a finn filmről is, bár kétségtelen, hogy az elismerés sokáig váratott magára. Pedig múltja nagy, talán nagyobb is, mint a magyar filmé, hiszen az első finn játékfilmek már 1907-ben megjelentek, nálunk meg csak a tízes évektől kezdődően. Az ígéretes kezdetet azonban nem követte a várt folytatás, a világ filmművészetét meg-megújító hullámok, új irányzatok, kísérletezések jóformán érintetlenül hagyták a finn filmművészetet, amely nehezen volt képes tülemelkedni belterjességén.

Finnországban, akárcsak Magyarországon, a hangosfilm korszaka 1931-ben kezdődik, *Yrjö Norta* *Mondjad* finnül című filmjével. Erre az első korszakra általánosan jellemző volt a finn klasszikus irodalmi alkotások filmre való adaptálása, amely jellegzetesség voltaképpen megőrződött egészen a közelmúltig. Oka egyrészt a finn klasszikusok iránti tiszteletben rejlik, másrészt viszont kétségtelenül egyfajta téma-szegénységre, illetve a film szerepének, a képi nyelv kifejezőképességének, hatásának, lehetőségeinek fel nem ismerésére utal. Aleksis Kivi remek vígjátékát, a Pusztai vargákat *Wilho Ilmari* (1938) és *Erkki Karu* (1923) is filmre vitte, Hella Wuolijoki színdarabjait; a Niskavuori-sorozatot hasonlóképpen ketten tartották érdemesnek adaptációra: *Valentin Vaala* (1938—1958) és *Edvin Laine* (1952—1958). Előszere-tettel fordultak a finn filmrendezők F. E. Sillanpäähöz, Väinö Linnához, Aleksis Kivihez, Joel Lehtonenhez vagy Johannes Linnankoskihoz ihletért, illetve témáért. Edvin Laine például 1970-ben fejezte be a Väinö Linna regénytrilógiája alapján készült *Elina és Akseli* című filmjének forgatását, mely filmet a magyar mozilátogatók is megtekinthettek két évvel ezelőtt a finn kulturális hét alkalmából. Ezt a filmet egyébként 1971-ben a Moszkvai VII. Filmfesztiválon a Szovjet Béketanács különdíjával tüntették ki, s ez különösen akkor válik igazán jelentőssé, ha meggondoljuk, hogy a finn filmművészet korábban nemigen dicsekedhetett nemzetközi sikerekkel. A tematikai és technikai megújulás, a finn filmművészet újjászületése, a szomorú belterjességből való kinövése a hatvanas évek végével kezdődik. Nyilvánvalóan összefügg ez az ország gazdasági-politikai stabilizációjával, a konszolidációval, amely a kultúra valamennyi szféráját pezsgésre készítette. A rendezők figyelme egyre inkább elterelődik az irodalmi előképektől, s koruk társadalmi jelenségei felé fordul. A „filmi nyelvtudásban” már gyarapodtak annyit, hogy bátran léphettek a nézők elé akkor is, ha nem állt mögöttük ismert és kedvelt irodalmi alkotás. És sorra veszik a finn társadalom feltárára, kezelésre szoruló fájdalmas pontjait: az alkoholizmust, a munkanélküliséget, a kivándorlást, a szoros és átvitt értelemben is vett motorizálódást, a magányosságot, az elszigeteltséget. Megszületik *Risto Jarva* *Egy munkás naplója* (1967) című filmje, amely az Atlantai Filmfesztiválon megérdemelt nagydíjat nyert, *Erkko Kivikoski* *Lövés a gyárban* (1973) című filmje, amely a Bergamói Filmfesztivál nagydíjasa, elkészül az *Egy ember háborúja* (*Risto Jarva*, 1973), a Nyolc

halálos lövés (*Mikko Niskanen*, 1972), A föld egy bűnös dal című lapp ballada (*Rauni Mollberg*, 1973), a Benzin a vérben (*Risto Jarva*, 1970), valamint a *Jörn Donner* rendezte Anna (1970). Ez utóbbi két film nálunk is bemutatásra került a két évvel ezelőtti finn kulturális hét alkalmából. Risto Jarva a legnépszerűbb finn rendezők közé tartozik, mely népszerűséget igényességének, hallatlan érzékenységének köszönheti, mellyel a finn mindennapok gondjaira reagál, amellyel jelenségeket elítél vagy támogat, de semmiképpen sem hagy szó nélkül. Az Egy ember háborúja főhőse családotustul Svédországba készülődik, miután hazájában nem boldogul. Szerencsével jár-e? Jarva szerint akarata és tehetsége van hozzá, csak a lehetőség hiányzik — Finnországban. Szomorú happy endet csillant fel Jarva: Erik Suomes főhősre szebb jövő vár ugyan, de nem hazájában. A másik vég még szomorúbb: a Benzin a vérben főhőse, a szenvedélyes autóversenyző, súlyos balesete után, kórházi ágyán sem tudja megtagadni önmagát — ajkáról motorberregés hangjai törnek elő, bepólyált keze automatikusan a sebességváltó mozgására rándul.

Míg Jarva, Kivikoski és Niskanen tipikus finn jelenségek megragadására és ábrázolására törekednek, aminek következtében filmjeik a nem finnek számára már kevésbé érthetőek-élvezhetőek, a külföldön leginkább ismert Jörn Donner, különösen legutóbbi filmjében, az Annában, merészebben, szabadabban általánosít: asszonyhőse magára maradoottsága, társtalansága nem kizárólag finn sorsot példáz.

Finnországban évente 8-9 hazai játékfilm kerül bemutatásra, s ez a nem nagy szám is évről évre csökken. Az utóbbi években megszavazott állami támogatás és a rendszeresen kiosztásra kerülő két-három éves ösztöndíjak segítenek ugyan a helyzeten, de végleg megoldani nem tudják. Az 1969-ben létrehozott Suomen elokuvaa säätiö (Finn filmalapítvány) oroszlanrészt vállal a hazai filmek anyagi támogatásában, és elősegíti a finn filmek nemzetközi fesztiválokon való részvételét, népszerűsítését. A hatvanas évek végétől nyomon követhető művészi színvonalbeli és technikai fejlődés alapján ígéretes jövő elé néz a finn filmművészet.

Finn irodalom magyarul, magyar irodalom finnül

A KALEVALA FORDÍTÓI

Van a világirodalomban jó néhány olyan alkotás, amely szünet nélkül ébren tartja a fordítók érdeklődését, újabb és újabb próbálkozásokra serkenti őket. E próbálkozások eredményeinek összevetéséből azután rendkívül hasznos információkat gyűjthet össze az olvasó az illető műalkotásról, hiszen ahány fordítás, egyben annyi egyéni értelmezés is. A különböző fordításokat egymás után olvasva lassan-lassan kirajzolódik az eredeti mű, s ha szerencsénk van, végül teljes szépségében áll előttünk.

A világirodalom egyik legszebb alkotását, a finnek csodálatos eposzát, a Kalevalát, hosszú ideig csupán egyetlen felfogásban-értelmezésben-fordításban élvezheték a magyar olvasók, mégpedig Vikár Béla nagyszerű tolmácsolásában. Talán éppen azért, mert Vikár Kalevala-fordítása mind a kritikusok, mind pedig az olvasók körében egyaránt kiválónak ítéltetett, csak néhány évtizeddel később akadt újabb vállalkozó szellem, aki az újrafordítás könnyű sikerrel nem kecsegtető feladatához hozzálátni merészkedett. Akkor viszont már egyszerre többen is jelentkeztek. Pontosabban harman: Képes Géza, Nagy Kálmán és Rác István. Hármójuk közül egyedül Nagy Kálmánnak sikerült az egész művet lefordítani, Képes Géza eddig csak részleteket fordított, valamint az emlékezetes színházi előadás szövegét állította össze, Rác István pedig egyetlen részt, a Kalevala cselekményéhez lazán kap-